

BEMOR HAQIQATNI BILISHI KERAKMI?

Toirov Azizjon Toxir o'g'li

Toshkent Davlat Stomatologiya Instituti Davolash yo'nalishi talabasi

Annotatsiya. «Fuqarolar sog'lig'ini saqlash to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni. 25-modda. Fuqarolarning o'z sog'lig'ining holati to'g'risida ma'lumot olish huquqi

Kalit so'zlar: bemorlar psixologiyasi, onkologik kasalliklar, xabardorlik huquqi.

Annotation. The Law of the Republic of Uzbekistan on "Citizens' Health Care". Article 25. The right of citizens to receive information about their health status

Key words: psychology of patients, oncological diseases, the right to information.

Абстрактный. Закон Республики Узбекистан «Об охране здоровья граждан». Статья 25. Право граждан на получение информации о состоянии своего здоровья

Ключевые слова: психология больных, онкологические заболевания, право на информацию.

Har bir fuqaro o'z sog'lig'ining holati to'g'risida ma'lumot, shu jumladan tekshirish natijalari, qanday kasali borligi, qanday tashxis qo'yilganligi, kasallikning bundan buyon qanday kechishiga oid taxminlar, davolash usullari va bu usullar bilan bog'liq xavf-xatar, tibbiy aralashuvning ehtimol tutilgan turlari va ularning oqibatlari, amalga oshirilgan davolashning natijalari to'g'risidagi ma'lumotlarni olish huquqiga ega

Tibbiyot rivojlangani sari xavfli kasallik turlari kundan-kunga oshib bormoqda. Bu esa bemorlarda turli xil psixologik holatlarni keltirib chiqarmoqda. Ana shunday murakkab vaziyatda shifokor qanday yo'l tutishi kerakligi ya'ni bemorga kasalligi haqida aytishi kerakmi degan jumboqqa imkon qadar mutaxassislardan javob izlab ko'ramiz. Xo'sh, avvalambor, shifokorlar qanday fikrda?

Onkologik kasalliklarda bemorlar psixologiyasi alohida e'tiborni talab qiladi. Ayniqsa o'zida "rak" tashxisini eshitgan zahoti bemor ruhiyati qattiq zarbaga uchraydi. Shuning uchun ham bu tashxis bemordan sir tutiladi. Biroq aksariyat bemorlar ularga qilinayotgan nur terapiyasi, kimyoterapiya yoki o'rta tibbiy xodimlar orqali kasallikdan voqif bo'lishadi. Bunday paytda bemordan turli xil psixologik reaksiyalarni kutish mumkin. Biri o'z joniga qasd qilish xayoliga borsa, boshqasi depressiyaga tushadi yoki bu tashxisga ishonmay qayta-qayta tekshiruvlardan o'ta boshlaydi, yana boshqa biri aksincha, yanada kuchli va matonatli bo'ladi, oila a'zolari davrasida ko'proq vaqt o'tkazishga intiladi.

Mabodo bemorda xavfli o'sma aniqlansa, iloji boricha ushbu kasallikdan bexabar bo'lishi kerak. Bunday vaziyatda vrach qanday yo'l tutadi? Odatda, «Sizda haqiqatan ham o'sma aniqlandi, biroq u xavfsiz, ya'ni hayotingizga xavf solmaydi, uni davolash mumkin», deyiladi. Lekin bemorda o'smaning xavfli turi borligini vrach uning qarindoshlariga aytishi lozim. Gap shundaki, bemor ertami-kechmi o'z kasali haqida qarindoshlaridan bilib oladi yoki bo'lmasa shifokorlarning xatti-harakatidan, o'zaro muloqotlaridan sezib qoladi. Bu yerda, ayniqsa, hamshiralar juda ehtiyot bo'lishlari lozim. Chunki bemor ba'zan aldov yo'llari bilan hamshiradan haqiqatni bilib olishga intiladi va buning uddasidan chiqadi ham. Buning yuridik javobgarligi borligini har bir tibbiyot xodimi unutmash kerak. Yuridik javobgarlik turli ko'rinishda bo'lishi mumkin: ishdan haydalishtan tortib, ozodlikdan mahrum bo'lishgacha. Chunki o'zida xavfli kasallik borligini bilgan bemor o'z joniga qasd qilishi mumkin. Ba'zan bemor yaqinlariga xat yozib qoldiradi va sirni kimdan bilib olganligini ko'rsatadi. Ba'zi hollarda bemor o'z kasali haqida yonida davolanayotganlardan bilib oladi. Shuning uchun ham shifokorlar bir bemorning tashxisini boshqa bemorga aytmasligi kerak.

Sirni bilgan bemor davolashga katta qiyinchiliklar tug'dirishi yoki shifoxonani tark etishi mumkin. Odatda, sirdan voqif bo'lgan bemorda dastlab ruhiy karaxtlik ro'y beradi, bu xabarni u o'lim haqida chiqarilgan hukmdan qabul qiladi. Nima qilishini bilmay qoladi, xayolan har xil rejalar tuzadi, aniq bir qarorga kela olmaydi, doktorlar xato qilmadimikan deb o'ylaydi, qayta tekshiruvlar o'tkazilishini iltimos qiladi. Boshqa mutaxassislar yoki boshqa tibbiy markazlar bilan maslahatlashib ko'rishni yaqinlaridan talab qiladi. Biz tez sur'atda rivojlanayotgan axborot texnologiyalari asrida yashamoqdamiz. Deyarli har bir insonda internetdan shu zahoti foydalanish imkoniyati bor va har qanday ma'lumotga darrov ega bo'lish mumkin. Bemorlar ham tibbiy saytlarga ko'p kiradigan bo'lishgan. Demak, tibbiyot xodimlari bu yerda sirni saqlashda ojizlik qiladi. Iloji boricha bemorlarga tibbiyot xodimlari uchun mo'ljallangan saytlarga kirish o'z kasalligi haqida noto'g'ri xulosa chiqarishga sababchi bo'lishi mumkinligi haqida ogohlantirilishi kerak.

Qo'llanilayotgan diagnostika va davolash usullaridan ham bemor o'z kasalining og'ir-yengil darajasini bilib olishi mumkin. Masalan, ko'pchilik nur bilan davolash usuli asosan xavfli o'smalarda ko'p qo'llanilishi yoki og'riqlarni qoldirish uchun narkotik analgetiklar buyurilishi, ozib ketish rak kasalligi uchun xos ekanligini biladi. Demak, onkologiyada sir saqlash o'ta murakkab masala.

Deylik, bemor o'zida rak kasali borligini bilib qoldi va uni vrachga aytdi. Vrach ushbu vaziyatda qanday yo'l tutishi kerak? Ta'kidlash lozimki, ko'pchilik davlatlarda rak tashxisi qo'yilgandan so'ng bemordan kasallik yashirilmaydi, unga davolanish natijalariga oid barcha ma'lumotlar beriladi. Chunki bu kasallik sababli yuzaga keladigan nafaqat tibbiy muammo, balki oila a'zolari va ish joyi bilan bog'liq bir qator yuridik muammolarni (masalan, vorislik masalasi) ham hal qilishga to'g'ri keladi. Shu bois rak aniqlangan bemorga kasallik haqida ma'lumot berishni individual tarzda hal qilish lozim. Bunda bemorning yoshi, dunyoqarashi,

oila va jamiyatda tutgan o'rnini hisobga olinadi. Albatta, bemorga undagi kasallik turi haqidagi ma'lumot berilishidan oldin, uning yaqin oila a'zolari bilan maslahatlashib olinadi. Agar oila a'zolari bunga qarshi tursa, sirni ochmagan ma'qul. Mabodo, xabarni eshitgan bemor «Menda bunday kasallik yo'q, men ishonmayman» deb, ma'lumotni inkor qilsa, vrach uning fikrini ma'qullashi kerak. Faqat xavfli o'sma barcha tekshiruvlar natijasida aniqlangan taqdirdagina, uni bemorning yaqinlariga aytish mumkin. Chunki onkologik kasalliklar diagnostikasida yo'l qo'yilgan xatolik og'ir asoratlar va janjallarga sabab bo'ladi. «Xavfli o'sma» tashxisining so'nggi tekshiruvlarda xavfsiz bo'lib chiqqani tibbiy amaliyotda uchrab turadi. Ba'zan gistologik tekshirishlarda ham xatoga yo'l qo'yiladi. Demak, tekshiruvlar o'ta aniqlik bilan o'tkazilishi zarur.

Biz har doim bemorlarga haqiqatni aytishimiz kerakmi? Ushbu savolga Undergraduate Primary Care Education professori Rodger Chariton shunday javob beradi: "Ba'zi bemorlar uchun bu mumkin degan fikrga qo'shilaman. Ularga hayot uchun xavfli kasalliklari borligini va ba'zida bu o'limga olib kelishini aytishda ehtiyotroq bo'lish kerak. Shunga qaramay bemorni bu borada xabardor qilish yoki qilmaslik uchun juda ko'p bahs- munozaralar mavjud. Garchi haqiqatni aytish mumkin bo'lsa ham, hech qanday xavotirlanadigan narsa yo'qligini aytish kerak. Og'ir kasallik haqida haqiqatni bilish istagi madaniyatlar orasida farq qiladi. 640 nafar saraton kasalligini tekshirish davomida daniyalik tekshiriluvchilarning 19 (3%) bilishni albatta istaydi va 51 (8%) ehtimol yo'q deb javob berdi. Italiyada ham 1000 nafar odamdan faqat 485 tasi bu davolab bo'lmaydigan va o'limga olib keladigan kasallik ekanligini aytishligini istaydi. Birlashgan Arab Amirliklaridagi 100 ta odamdan olingan so'rovnoma bo'yicha agar o'limiga 6 oy qolgan bo'lsa, bilishni xohlasharmidi. Bunga 38 nafari yo'q deb javob berdi. Aksincha, Avstraliyada esa 182 ta saraton kasalligiga chalingan odamdan so'rovnoma olinganda ulardan 171 nafari ya'ni 94% inson ahvoli og'ir yoki og'ir emasligini aytishlarini xohlaydi. Ehtimol hamma bemorlar ham to'g'ridan to'g'ri haqiqatni bilishni istashmas. Ular bu narsani rad qilishlari tabiiy. Bemorga qarash va ko'proq malumot bilish uchun shifokor bilan aloqa qilish ishonchli bo'lishi mumkin».

So'nggi 30 yil ichida shifokorlar o'z bemorlariga tashxisni yetkazishga bo'lgan munosabatni o'zgartirdilar. O'tmishdagi bemorlarni yomon xabarlar paydo bo'lishidan kelib chiqadigan hissiy tanglikdan himoya qilish tendentsiyasi bemorning o'z ahvoli haqida xabardor bo'lish huquqini tan olish bilan almashtirildi.

Biroq, bu e'tirof bemorlarga hech qanday foyda keltirmadi, aksincha, ularning ko'pchiligiga zarar yetkazdi. O'tgan 18 oy ichida biz yetti nafar bemorni ko'rdikki, ularning kasalligini davolashga umid yo'q deyilganidan keyin 48 soat ichida vafot etgan. Bu bemorlar davolab bo'lmaydigan saraton kasalligiga chalinganiga qaramay oddiy hayot kechirishardi. Ular olgan xabarlardan tashqari ularning erta o'limi uchun aniq sabab yo'q edi. Bemorlarga ularning kasalligi haqida xabar berish yoki bermaslik haqidagi savolga javob berishga qaratilgan so'rovnomalar ahamiyatsiz. Noma'lum narsani bilishga harakat qilish inson tabiatiga xosdir, garchi bu bizning manfaatimizga mos kelmasa ham .

Biz kelajakni yoki o'lim vaqtini bilmasligimiz yaxshimi? Ko'p hollarda, agar kelajak ma'lum bo'lsa, hayot dahshatli tushga aylanadi. Biroq, ko'pchilik kelajakni bilishni afzal ko'rishlarini aytishadi. Xuddi shunday, bemorlarning o'z kasalliklari haqida to'liq haqiqatni bilish istagi bu ular uchun to'g'ri ekanligini anglatmaydi. Shifokorlar sifatida biz bemorlarning manfaatlarini ko'zlab ish tutayotganimizga ishonch hosil qilishimiz shart. Misol uchun, psixiatrik bemorni davolayotgan shifokor unga hech qanday kasallikdan aziyat chekayotganini his qilish uchun uning kasalligi haqida faktlarni aytmaslikni tanlashi mumkin. Garchi bu haqiqat bo'lmasa-da, bu bemor uchun eng yaxshi variant bo'lishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda ,avvalo, bemor psixologiyasini yaxshilab o'rganib chiqish lozim.Davolash imkoni mavjud kasalliklarda agar bemorning bardoshi yetadigan, mustahkam iroda bilan kasallikni yenga oladigan bo'lsa, ko'nglini cho'ktirmasligini uqtirib, kasalligi haqida aytish kerak.Aksincha,bemor ruhan zaif bo'lsa, kasallikni mutlaqo aytish kerak emas, undan doimo sir tutib kasallikni yengish kerak.Lekin yuqorida ko'rdikki, bemor o'z hayotiga xavf solayotgan har qanday kasallik haqidagi ma'lumotni bilishga haqli, ammo inson hayoti qonundan ham ustun. Shuning uchun shifokor , barcha tibbiy hodimlar va qarindoshlar har doim bemorning sog'lig'ini birinchi o'ringa qo'ymog'i lozim.

XXI arda ham tibbiyotni ojiz qoldirayotgan ba'zi kasalliklar mavjudki, yakuni – o'lim.Bunday kasallikka chalingan bemorlarga esa ,albatta, aytish kerak. Biroq umrini uzaytirish imkoniyatlari mavjudligini, umrining so'nggi daqiqalarini go'zal o'tkazishi mumkinligini bemorning va yaqinlarining ongiga singdirish kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ibodullayev Z.R. Tibbiyot psixologiyasi. Darslik., 2-nashri. 2009. –T.: 393 b.
2. Ibodullayev Z.R. Tibbiyot psixologiyasi. Darslik., 3-nashri. 2019. -T.: 495 b.
3. [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(05\)79869-X/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(05)79869-X/fulltext)
4. [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(05\)79804-4/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(05)79804-4/fulltext)
5. Fuqarolar sog'lig'ini saqlash to'g'risidagi O'zbekiston Respublikasi Qonuni
6. Нигматова А.Н., Абдусапиева Р.Р., & Сиддиков Н.Н (2023). КАЧЕСТВО ЖИЗНИ, СВЯЗАННОЕ СО ЗДОРОВЬЕМ ПОЛОСТИ РТА, И ЕГО ВЛИЯНИЕ У ВЗРОСЛЫХ. Innovation: The journal of Social Sciences and Researches, 1 (5), 84-87. doi: 10.5281/zenodo.7569563